

ALL NATIONS GOSPEL PUBLISHERS

www.angp-hb.co.za

info@angp.co.za

KIBEEMBE Heart Book

Mutima Wa Muutu

BUN' PE

LUMWENYE LWA KIMPEVE MU MUTIMA

(NTSOONGULU YA MU KUFWANIKISA MU BIZISI KUUMI)

Mwa mukaanda wumawu wapala ku Mputu mu muvu wa 1732, babwese kumutala na kutina nde mu ntoono mabula ma bantumu matuunga mu ntsi ya bapiinda mu nyikusulu musamu wamubwe kuri bantumu mosi wuri nkuumbu nde Rev. J.R. Gschwend mu mvula ya 1929 heki ha mambisa haho babaangala nde, banyeteke nde na kukala nde mu miswa mia wa baangala nde mu lutaangu 320 za mandiinga ma bangaa ntsi kuri banyetiki ba nde bari mu kwemukabula lumalu kuri 129 za mabula ma bantumu. Baatu ba mandiinga malaka, nyukulu za bitsuumbu bitsuumbu na mabuundu bakotoso muntsa mikaanda mimami mu kumono bun' pe kuyaba bun' buri musundu ngwanwa ya kimpeve mu mukeentsu Nzambi kuri baatu bari ha butoto bun' bwa bikila Mubikiri Yezekeli mu mvula ya 586 tekele Yesu Klisto kabutuka. "Me sa nyaluha mutima wamoono na muhebulu wamoono ... mpisi luba baatu baami na me sa nyaba Nzambi yeenu." (Yezekeli 33:26-28).

COPYRIGHT

ISBN 1 - 874934 - 57 - 6

E-MAIL : info@angp.co.za

ALL NATIONS GOSPEL PUBLISHERS

P.O. Box 2191, PRETORIA, 0001, R.S.A.

(Une Mission de littérature évangélique financée de dons)

(Reg. No. 1961/001798/08)

MUTIM' MUUTU NGO NZO NZAMBI

BUN' PE DIAANGA DIA NKARI MPEMBE "SATANA"

(Watete wa Yowani 3:4-10)

Mu ntaangulu mukaanda wumawu baambuke mwoyo ti lwamonikini mu lumwenye lwa kimpeve mu nzelu yi luri been'meene. Buti lwakiri bangoyi, ba dibuundu, bangaa bunkuri bun'pe bangaa muhaku, sa lwamono bunu buri kiteesu kieenu bun'buri mu kulumonono ndemeene Nzambi, ngo mu Nzambi mwahela na ntsobokoso mu baatu; nde mutima muutu katalaana.

Satana ngo tayi dia mpia, mfumu mampimbisi, na nzambi ntsi yimayi. Nde wukitikana mbasi ya kusaalila. Ngo nde kakari mbasi ya kusaalila, bun'bukoo tsuma baatu ko, na ba salilana bun' nde wusoongana kifwani kiaandi bu kari. Bukuri mu ntama natee mantaangu ma biluumbu bia beetu bi, madingisi malaka ma mampia mu Klisto. Na didio ka diri dia kukimuka koono bukuri Satana ndemeene wukitikaana mbasi ya kusaalila. (Wamioolo wa Kolinto 11:13-14). Satana, nzambi mantaangu ma bivu bi, wuri mu kwezusa miisu, na kwezimbikisa madieele ma baatu, mpis' bahele kubwes'kumono kusaalila, na bunene bwa maampu ma munkeembu wa Klisto. (Wamioolo wa Kolinto 4:4). Bobantso bangaa masumu, bangaa bunkuri bari bafwa na bahele kwemono ha busu bwa Nzambi bunu buri ndiatulu misamu mia ntsi yimayi mu Mpeve yikwesala mu baala, bangaa mpaka. (Efeso 2:1-2). Buti baziburi kwaku miisu mia bo ko mu kutala kiteesu kiri mu bo kia kuzimbila lo bari mu kwende mu nzila ya mfuukulu ya butee. Mpis' wuleela ti wahela kwaandi na masumu lo wufuta mpia mu nyutu ndemeene.

Mu ntangulu miatina mu bipapila bimabi na mu nyukulu bifwani biri munumwo lo sa wabakula buri mutima wa yemeene. Ya kak'sila buungi bwa Nzambi bu kusoongo nkati bunu buri mutima waku koono. Taambulileenu masumu meenu, na ya lubisa koono ti lwahela na masumu, bukuri maampu ma Nzambi ma tuleele ti: Bu tuleela ti twahela na masumu lo tufuta mpia, lo ngwanwa yahele mu beetu. Buti tutambukilaana masumu

meetu, lo nde wakuka na wayirima mu kutuhemesene, na ku tuswaka mu bubi bwetu bwontso. (Watete wa Yowani 1:8-10). Makila ma Yesu Klisto Mwana Nzambi matuswaka mu masumu meetu. (Watete wa Yowani 1:7). Buti lutumuma kuri Satana, but' pele kuri Nzambi lo luri mu bukooongo bwa mamabi but' pele bisari bia Nzambi. Mbik' ti kuri masumu ngo makwe natisa kiziingu kia ye, lo ya tun'ko ngo bikisa kuri Nzambi wuri bebele mu ku kukuul'mu Yesu Klisto wayisa ha butoto mu kuvuukisa bangaa masumu bu kadiata kwa dia Satana mu kutuvuukisa; Yesu ngo mukebi wetu. Beenu luri ha busu bwa Nzambi yangisi yi mona mantsweki, bitsimi na biyiriki bia sweme. Ntoono ya mpasi mu kusweme ha busu bwa Nzambi bun'pe kusweke biyiriki biaaku, bukuri nde wayirika kutu, lo mawuzontso ye nde kuyuk'peene? Nde wayirika diisu dia ye lo ndemee kumono peene?

Bukuri Nzambi wutalaana kisooso mu butoto bwa butsiina mu kubakisa bobantso bayekele mitima mia bo kur' nde. (Wamioolo wa Lusansu 16:9).

Bukuri Nzambi wumonana ndiatulu ya baatu bontso. Miisu mia nde mimonana bitaambi bia mpis' muutu, kwahele mampimbisi bun' pe kiziimu kia lufwa ka bitsis'kusweke babo bayirikana mamabi ko. (Yobi 34:21-22).

Ngo Yesu waba wafele kwebata bo, bukuri waba wabayaaba bobantso. (Yowani 3:24).

Heki "Kiminu mu wunde wuri bubi bwandi na masumu maandi bamuhemisinil! Kiminu mu muutu wuri Mfumu wafele kumutaangila bubi bwandi na wafele kuba kuntsa mpeve ya lumvuku. (Mukunga Davidi wa 32:1-2). Taange sene Mukunga Davidi wa 51. Yesu wuri mu kututeele lukimi lolo seene: Wasee kur'me beenu bontso lweki lwaholo bito, na bari na binatu bialeme me nyiluha luwumunu. (Matayi 11:28-30).

1. MUTIM' NGAAS MASUMU

MBANGULULU YA BIFWANI

KIZISI KIATETE

Kizisi ki kitusoongo buri mutima wa wamukieetu bun'pele wa wamubakala, buti wafele kukituka wamoono, lo bibila kumuluka ngaa masumu wuri mu kwediatila mu kimuutu mu bitsimi na nyimunu bia muswinyi. Ki ngo nkati kifwani kia mutima bunu bumwinina Nzambi. Miisu mia beenge bun' bu tumwina bamwa kol' malu, bun' bwatina mu mukaanda. (Mankuma 23:29-33). "Ma aa ma na? ma hek' nki ma nani? bisoombolo bia na? minyongi mia na? kwelemesene maboko kwahel' buungu kwa na? mbeengulu miisu ya na? Mu babo bakwe zakalana mu bizu bia malu, mu babo bakwe nwa malu masangasana, ya tala malu mu mbeengulu mo yayibwe yiyo ko, mari mu kukuumba mu bundeembu. Ntsukulu mo kutatika bun' nyoko, na kuta bunu muntsambala. Miis' mia ye sa mialala bakieetu bakimi na mutim'waku sa katsima mamabi.

Ha ntsuku kizisi kimaki luri mono mutim' muutu na bifwani bialaka bia bibulu bisoongo masumu mari mu nde bukuri mutima ngo kibeendu, na diaanga dia masumu meetu. Mu munwa mubikiri Yelemiya Nzambi wutuleel' ti: Mutima wuri mankoondo mankoondo, mu biobintso na wuri na kitaatu: Na wuri lo wu mu yari? (Yelemiya 17:9). Yesu ndemene wutswikis'bumabu: Bukuri muntsa kati, muntsa mutima baatu bapalisaana bitsimi biabibi: kimpala, nzusulu, nsumukunu, kwibi, kuwuna, kibakala, bunkita, kunyafuna, ntalulu yayibi ya musoki, lubelu, masiiku, buwulu, misamu miamibi miontso mifumina kuntsa kati dia mutima mimio misumunana muutu. (Malako 7:21-23).

1. MBUL'KOOKO – Bukuri mpis'muutu wutiana bubwe bwa mbul'kooko, hamaha mutim'muutu wur' soongo masumu ma masiiku. Lisifere: Mukeluba, mukebi, mu ntama munati buungi bwa Nzambi, wabwa mu masumu ma masiiku, na wayeki mutaatu Nzambi: "Nkari Mpembe" (Yesaya 14:9-17; Yehezekeli 28:12-17).

Masiiku mafumina mu musundu lubila na mamonoko mu bifwani

bialaka; baatu babamosi masiiku mabo mu busina, mu madiele mabo mamabwe, bun'pe mu ndwatulu ya ntsiemunu yalaka kwahele kwepala mfuku. Babamosi mu ndwatulu miluungu mia wolo mikwe seme na kwesa lusuku, bunu bwatinima mu mukaanda (Yesaya 3:17-24): Baatu bakaka mvumfu mu bankaaka babo na mu kitsuumbu kia bo, mu madiele mabo, mu bimpa, miontso mimio bazimbikina ti: Nzambi katiiri masiiku koono, ngo nde wusilla mpemisi mu baatu bakuluka. (Watete wa Petelo 5:5). Nzambi wubela masiiku na nzal'kubila. (Mankuma 8:13). Kumonokono ngo kutekisilana mfuukulu, masiiku ngo matekisilana mbwilu. (Mankuma 16:18).

2. NTABA YA MBOKOTO – Kibulu kimosi kiri na mfuku, kialuula mu misamu mivuri mu kusoongo bitsimi bia kimuutu; kuhele kwa madieele, nyimunu, kimpala, mamo masumu ma bwese kuteteme ha yulu masumu matekelele bu tubwese kutsimina ngwanwa ya misamu mia Yesu waba kweleelana kuri ti mafuunda moolo ma bivu makiri kukuk'pe, nde ti: sa bwaba bunu mu ntaangu yaba Sodomu na Ngomolo. "Mpeve yiyo ya nzeentse" ka yakotolo mu ban' babakala na bakieetu kitsu ko, ngo sa yakoto natee mu manzo ma ba dibuundu, muntsa mampumbu mamanene muntsa bikoolo, na mu mampwisu metu mu bayiki ba mikaanda: Pele nkununu ya mfuukulu yiyo yakunu mu kiteesu kihana ntsoni, na bitsimi bia mutaatu bikotaana mu mitima mia baatu, mu nzila ya ntalulu masinima, bimpa, mu ntaangulu mikaanda miatinima mamabi ma ntsoni, na manzila makimi ma bubwo. Seene dileele Nzambi ti sumu nkuumbu yandi "beelu ya ntaang'yi ya bunkita. Mafuund'na mafuunda ma bituuti ba kwemono mpwisu mu ntaangulu mikaanda mia bizisi na mankuma, heki bu bafwi ntsoni tum'bek'ying' madieele. Bayikisi ba montso mamabi kiziingu kiabo kiahele madieele, kiri kiafwa na bakitikana bankwari ba kiseendu kiamoono. Manzo ma makinu mari seene bibeendu bia kuhele kwa madieele. Bankwari ba mamabwe bun' buri mu kutusoongo Nzambi ba biwulu bahele kutia kunama kifwani kia bo. (Yosefi: Watete wa Mose kikabu kia 39 na makaka). Ti kinuni kia muutu wa mungoyi wa kiwulu na wahel' madieele, wuri kasaang'sa mu kuzus'mpis'muutu wu yirikiri ntoono ya

ntsoni ko, lo tsitsiri kuyab' kuyikis' ntoono yambwe mu nzelu mbeelu yeetu ya ntaangu yimayi na kutubwisa mu kiluumbu kia mutsuundu?

Nzambi wahele kututuma mu kwesak'nana na mamabi, ngo tubateenu mamabi. "Beenu luya ko ti mpis' wunde wakaangama mu Mfumu lo wuri kintwari na nde mu Mpeve yo mosi? Bateenu mamabi. Sumu ngo sumu diyirikiri muutu lo diri ku mbasi nyutu, ngo wunde wayekele nyutu yandi mu kimpala wuyirikaana masumu mu nkat' nyutu ya ndemeene. Buri beenu lwahele kuyab' dio ti manyutu meenu ngo nzo Nzambi mu zakala Mpeve yangisi, yiri mu beenu, ya luha Nzambi, na manyutu ma beenu ka been'meen' lubakiri mo ko ngo Nzambi? (Watete wa Kolinto 6:18-19). Buti muutu tsiamini nzo Nzambi lo Nzambi se wumutsiamini, bukuri nzo Nzambi yiri yangisi ngo bunubwo beenu se luri. (Watete wa Kolinto 3:17).

3. NGULU – Ngo wusoongo masumu ma nkolulu malu, mante ma kudia na kio kibulu kia mviindu, kwedia mpis' kikamwini mu nzila, ti kiakibi ti kiakibwete bun'pe-kiri mviindu. Bubwo se buri mutima ngaa masumu, ka mona na kubisa diadibi ko, nde kwemina misamu miomintso, miri miamibwe na miamibi, ti bizisi bun'pe bifwani "bia ntsoni". Ngulu yayeki yasumuka mu ndiilu biandia biabibi mu nzelu yahele mufunu mu nwinu fwomo, na mu nkolulu malu na kwetina matiiti mu manyutu mu kwenwanisa baatu na misamu mikimi mibiiyisa nyutu. Kiteesu kia nwinu fwomo kiabwila mu babakala na bakieetu mu ntaangu yayikulu kwaba bubwo ko. Kwa dia Nzambi kitsu diyelimini mu kukuula bari bakoongo ba fwomo, mpis' bahele kuba bakoongo kur' Satana. Bun' baala ba Nzambi kwandi ka bari na miswa mia kwenwa fwomo ko, lo dimonoko diadibi, na ka bari na miswa mu kwesumuna bungisi bwa nzo Nzambi koono. "Buri beenu lwahele kuyab' ti manyutu ma beenu ngo nzo Mpeve yangisi? na buti muutu sumini nyutu yandi lo Nzambi sa ka mu fuukisa? (Watete wa Kolinto 3:16-17; 4:18-19).

Muutu wunde wudiana kwalaka seene, wunatana ntsumukunu ha busu bwa Nzambi. Tudiana mu kuba ba mwoyo: ka turi

bumwoyo mu kudia ko. Wuri nzala lo yuk'tiri mu ndiilu biangisi (bia Kimpeve). Ngo nyimunu za muutu wuloombana lo mu mpis' ntaangu ti: "mpeene, mpeene bun'pe mbwesenu mbwesenu; nyimun' ka zatoonda ko, na za yukuta se ko."

Ngo mu lulelusunu lwa lukulu maampu ma yabisa ti mpis' wudiana kwalaka na wukola malu, bayelimini ku bazusila mu matari. (Wa mitaanu wa Mose 21:18-21). "Bukuri wukola malu na wunde wakaangama mu mamabi, bakitikana bawele, na mu bufuunsi bwa bo balwatana misieengi. Mubakala wunde wukwe yendana na bakieetu babiwulu, wuzusa tayi diandi ntsoni." (Mankuma 23:21; 28:7). Baambuka mwoyo ti wa kisina mosi, waba diana kwalaka wakitikiri mukoongo mu nyimunu mu malaka. Bu kafwa kuntsa lubila ku kaba, waseengele miisu ku yulu, wamono ntsisi na wadieengele: "Diri mufunu mu kuzoontsolo bubi bu butaana nkolulu malu, diri nkati dia ngwanwa mu kudizontsolo kwalaka. Nzambi wutuleele kitswakiri mu maampu mandi, ti mpis' wu kola malu, ka kari na miswa mu kukoto mu kimfumu kia mayul' ko. Babo se bayirikaana malu mamakwa bakoo bamwina nzelu mosi na bayirika mo, bu leeridi Nzambi. Ngebe kur' bobantso bari na makwa mu nwinu malu, na nyabulu kusaanga bitsuumbu bia malu ma makwa. (Yesaya 5:22). Ngebe kuri wunde wunwisaana mbaasi malu, na kuri ye se wusekelaa mo mu mbasa mpis' ka kolo." (Habakuki 2:15). "Ngomfi, kinditi, kindaanda, nduungu, turumete, malu, mu kukeembele minkeembu mia bo; Ka bari na ntaangu mu kutsimina biyiriki bia Nzambi ko." (Yesaya 5:12). "Ya baluwumun' ko: ti banwana malu, ti bangaa kimpala, na bangaa nyimunu, ti bangaa kwibi na bangaa kweloombo, na binkol' malu, na bari na binkalimina, na bari na mawunu, ka bari na miswa mu kukoto mu kimfumu kia mayulu ko." (Watete wa Kolinto 6:10). Masumu na kiziingu kia baatu ha butoto bimonikaana mu Ngalatiya 5:19-20. Bukuri biyiriki bia muswini bimonikaana ngo bimabi: Lumvuku, kitaatu, nkolulu malu, bungaanga, lubelu mu baatu, bisoombolo, makele, mbakununu, musoki, kintori, mbeengulu miisu, kabala, nkiindi, buwulu, bumbalu, kimpala, bimvuka biabibi, ntsambulu zafwa, nyimunu za kuyirik' bubi, nwinu, kihani kia kudia, ntsukulu mutima mu

bia bambaasi, tumi misamu mikimi miayelemene na mia bu bwo. Bobantso bayirika mamo ka bari nkotulu mu kimfumu kia mayulu ko." "Ya Iwekola malu ko, bukuri bubwo buwulu, ngo beene lwa luula mu Mpeve." (Efeso 5:18).

Yuk'mbila yiri mu kuteele Yesu kur' bontso bari na mpwisu: "Buti muutu wur' na mpwis' hemese kiisa na kanwa! Been' bantso luri na mpwisu wasee ku maampa, ti hayuku wahela na mboongo, wasee lusuumba malu na mabeene kwahela kuha mboongo, ka luri mpeelu kitotolo ko." (Yesaya 55:1). "Wunde wunwa maampa ma nyimuha lo ka kabwese kuba na mpwisu koono na maampa ma nyimuha sa makitika muwilu wukuumba mu bivu ngo bivu." (Yowani 4:14).

4. MFURI – Ngo kibulu kisoongo bulieebe, mu kukabikisa didio di tu keti kuyirika mu kiluumbu kia lumalu, wusoong' se buloki, bumbabu, bungaanga, kolo dia mbi mu bambaasi. "Bitsimi bia wakileebe bi mu zusaana, bukuri miooko miaandi mi bisaana kusala. Mu mpisi kiluumbu nde wu bakaana bitsimi." (Mankuma 21:25-26). Yoswa waleeridi kuri baal' ba Iselili: "Ya luba bilieebe ko mu nkotulu mu ntsi yi lubakiri." Kiteesu kia kimuutu kiri na malemu mu kubang'sina misamu mia Nzambi. Yesu waleele "Siamee kweenu mpis' lukoto mu mwelu wasweteme." (Luka 13:24). Wunde wusakana wuzuukilaana. Kimfumu kia mayulu kiri kia makwa ngo bangaa kifiki bar' tambul' kio. (Matayi 11:12).

"Bulieebe", mu mimio mi tariri mvuukulu na nyirumunu ya kimpeve mu mihebulu mieetu; bulieebe butusindikilana ku mfuukulu, bulieebe bu tukabikisana kusaambila na kusak' mu kuyaba musundu wa maampu ma Nzambi, na nzal' kubakula busina bwa ntsilulu za Nzambi. Bulieebe bu tunatana ku mbwilu; mu lumalu Nzambi wuri mu kutuzonsolo wuri mu kutuloombo ti: Muha mutim' waku lolo, ngo Nkari Mpembe wuri mu kudika ti: kari lumalu ko, ngo bwepari bun'pe kiluumbu kikimi; ngo ye wuhela kukebe lo kawubwese kuyirika ma tiiri Nzambi mu ye ko, na ye sa wafwa kwahela mvuukulu, kwahela Klisto. Nzambi leeridi: "Lol'di bu yukiri ndiing' yandi lo ya kiindis' mutim' waku ko." (Ebeleo 3:7-8).

Baatu bakwe bamwa fuukila mu kutatil'biluumbu bia nyingulu madeele: Kiluumbu kia bwepari ka kiri kia ye ko, ngo kia ye lumalu di yukiri mbila. Baatu ba mu ntsi bandoombo ya baanda (Afrique du Sud) bakoo salila kiteengi kia mfuri mu kweyirika bubu; mu kizisi kieetu mfuri yi soongo masumu ma ngaa bumfunu wuri na kiminu mu kusalila kio mu bungaanga, bun'pe ntsalulu mu manzil' makimi ... ha kibeendu kia kuyekeme kur' Nzambi ya mwoyo. Bu siiri mu ntaangu ya bubeeru, na mantsisi, ma kitaatu bun'pe mu mpasi, maampu ma Nzambi ma tuleele ti: Tuyelimini mu kuteele Nzambi ya mwoyo mbila, wuri luwasu mu kutubakisa "na kuhele kuyitika diadibwe bun'pe diadibi; "Bukuri bitambi bia muutu wangisi, Nzambi wu kumisa bio." (Mukunga Davidi wa 37:23). Nzambi wusiamisaana miilu mia muutu, na wu mona kiminu mu nzila yandi; bu kasak' kubwa lo wafele kutubuka ha ntsi... "Bukuri kari ku palila ntaangu na kudiamina ntaangu, bun'pe ku ntsi ya nkatu, kufuminaa nzaangumunu ko, ngo Nzambi wuri kwandi mutsuundisi. Nde wuri kakulula mosi, zang'siri wakaka." (Mukunga Davidi wa 75:7-8). Nzambi waha lutumu lwa butswitswiki kur' baal' ba Iselili bumabu: "Yaa kuba muutu mu beenu wuri yombolo mwana wa bakala bun'pe wamukieetu ha yulu mbawu ko, muutu wuba muteti malu, ngaanga mukubi masuku, ngaang' mukisi, wukwe zontso na bakuyu, wukwe zontso na biimbi bun'pene makaka ma bubwo. Bukuri mpis' wuyirika ma bubwo lo wuri wasumuka ha busu bwa Nzambi." (Wamitaanu wa Mose 18:10-12). "Ku mbasi kuri bambwa, bangaanga, bangaa bumfunu, ba kwezusa baatu, bangaa kimpala, basalila mpia na lumvuku." (Nyabukusu Yowani 22:15). Yaa lusieteke kur' ba kwesalila mu mpeve yafwa koono, na kuri bangaa bungaku, Yaa lwebasaka ko mpisi luhele kusumuka mu bo. Me nyiri Mfumu Nzambi yeenu. (Wamitatu wa Mose 19:31). "Ha bana baluleeriri ti: Yendenu kuri babo bazontsisa bafwa na kuri babo bayabisaana misamu mia mantaangu ma kwisa na bakwe ful' miyoofi na miwumunu miamila, lo lu bavutulaana bumabu: "Buri kaanda lo diahele kuteele Nzambi yandi mbila? Kaanda dia Nzambi lo luwumunu na lubakusu lwa ba mwoyo kwesakila kur' bafwa? Mu mangisi ma mu kimbaangi bahela kuzoontsolo bumabu, lo ka kuri nkielulu bwisi mu baatu ko. Habaanaa bahel'kuzoontsolo bun'

buri ntoono yimayi lo ka kuri ntsiemukunu mu bo ko.” (Yesaya 8:19-20).

Ntaangu yi wutaang' ye mukaand' wu, Nzambi wuri mu kutuzontsolo na ku tuteele mbila mpis' yese kitika na yinga madieele, na yekele kiziingu kiaku kur' nde ngo bitsimi bia mfuri biri mu ye bi kutuma malaka heki ye tatila biluumbu mu kuhele kusa bintambikila, heki nde kasa malemu na boomo mu mutim' waku: “Kaand' diaami bur' bandeele? na bambaasi baami? heki bobantso? Me manaana kukitika? Hek' buti me nyentsi ku makinu, bun'pe ku kuyirik' misamu mikimi mia nzala ya ntsi yimayi?” Ha kibeendu kia kusii' musoongo mu busin' bwa bunene bur' mu Yesu: Kizuunu kiakinene, kiminu kihele kuyalika, munkeumbu na mwoyo wa bivu ngo bivu, ndululu mu masiiku mamabwe ngo ye kumon' kwaku bin' bitotolo bisaala, biyelimin' kwandi kulooso na kubisa, mu ntaangu yi wuha miswa kuri Klisto kakoto mu mutim' ye, bukuri boomo mu baatu na boomo bwa lufwa, biri mu kukang'ye mu bukoongo kur' Nkari Mpembe... Mpis' kakuul' bobantso bar' na boomo bwa lufwa, na bontso bari bakaangama bukoongo (Ebeleo 2:14-15) mpeve yiyo yir' mu kwetatil' ye biluumbu, yir' se mu kuha nkindusulu mutima kaba wakuba bun'buri kiteengi kia mfuri.

5. NGO – Kibulu kiri na makwa na bumfuna bwalaka, lubelu na kibakala na kwedumuka bipepu na miamibi bu miluula mu mutim'muutu mi butaana masumu ma nzusulu. Lo ye baka makwa ma kunwanisa feemu diadibi na ku dikabikisa mu kur' ti kiluumbu kikimi ya dibwese kutsiamikina bun' diiki koono. Ntoono yayibwe kur' ye mu kuyab' kuloombo kur' Yesu mpis'ka kukuula mu mutima wa mubi wunde. “Mu lu ya lubaka nkesi.” (Watete wa Mose 45:5). “Hemese nkesi, looso kitaatu, ya baka nkes'ko bukuri ka buri bwabubwe ko.” (Mukunga Davidi wa 37:8). Nkesi zizusaana na nkesi zibutaana bumfunu, heki lo nani wuteleme ha busu bwa musoki? (Mankuma 27:4). “Mu Mpeve yaku, ya baka nkes'ko, bukuri nkesi ziri za baatu bahele madieele.” (Mpovi 7:9). Mu lu, loose nkesi, loose lubelu. (Kolosayi 3:8).

Baatu balaka bazuunisa nkes'za bo mu nwinu malu, na mu mvutululu bitete, ngo malu ma bo mari bun' misia mia banyoko, luri lupwasini lwa mfwilu buri misia mia mpolo. (Wamitaanu wa Mose 32:23). Kuvutula kwa kitete diambu dia dibwete kur' ngaa masumu, ngo Nzambi waleele ti nde kitsu wuvutulaana bitete bia mu beetu baatu. Yesu waleele: "Tia nyutu ya mbaas'yaku bun' bu tiiriri nyutu yayemeene." "Tieene bataat' beenu." Nzambi wa tusiila ntsiilulu za kutuhemesene masumu, buti beet'seene tuhemisinana bambaasi ba tusaana bubi. Mpeve ya kwenyongo na ya nko kabiri biabibwe ko kur' Nzambi. Bitsimi biabibi bibutaana miziingu na ntsiamukunu makila, bir'mu mutim'muutu. Ha ngo nkuumbu nde sa kasuusa kizuunu kia ngwanwa mu mitima mjeetu, tu baana tutiiri ti kizuunu kikio kiziingila mu beetu.

6. NYOKO – Yo yawuna Eva mu zuumbu dia Edeni. Wazusa kiyeeengi kia kizuunu na kintwari na Nzambi. Satana nde mbasi yasumuka na waluula mu musoki mu Adami na Eva, bu kabamono bwa besuus' Nzambi ha butoto na kintwari kia ba na bo na Nzambi, ha kibeendu kia mbasi yatete Lisifere. Mu ntoono musoki Satana wabaka bitsimi mu ku babwisa, na wa ba bwisa mu kutsiamin' kintwari na kiziingu kia bo mu Nzambi. Musoki nde mosi wu salana mu mitim' mia baatu balaka bu bakwemono bambaasi bar' mu kiminu na mu kizuunu. "Ntsukulu mutima yiri musundu bun'ntsi ya bafwa." (Mikuunga mia Solomo 8:6). Ntsukulu mutima yikotisaa bitsimi biabibi muntsa mutima na kutsiamina bubwete bwa bambaasi; yitum' seene mu kuzus' muutu. Bunubwo buri mu kiziing' kia manzo ma makwele. Ntsukulu mutima yibutaa se: manyongi malaka, musoki mu ntoono ya lubaku na manzila makimi mu kiziingu kia baatu na bisari bia Nzambi: madingisi, mapasitere bo se bahel' kuvuuka mu mamu, ngo bayelimini mu kulubuka mu mpis' ntaangu, babaana baluula mu madiiele, mu kukala kisalu kia bo na kuhele kukoto muntsa mpeve ya Nkari-Mpembe ya musoki, mu ntaang' yir' Nzambi bwes' kusalila muutu mukimi mu bisari biandi mu kiteesu kilutiri kia bo.

7. KIWUKU – Nde kwe dia butoto, na wuri wa buhel'hele. "Ntiil' ya mboongo ngo mwantsi wa mamabi wuko buta mpasi

zozintso.” (Watete wa Timote 6:10). Mu ntsi yetu ya Kongo lo tumwini kitsuumbu kia biwuku bidiaana binoni mu kiteesu kialaka na mu yukutu dia kudia bikoo fwana. Muutu wuri na nkwyini kudia se wuri na kifu mu kukabila kur’ bawele na mafuuntsi, ngo wutsitsa kubaka busina bwandi mu manzila masunguma bun’pe masuka mu bitsimi bia ntsi yimayi. Bitsimi bia ntsi yimayi sa bia seke, na kufuukila. Yesu ndemee waleele: “Ya lukutikisa busin’ bwenu ha ntsi hako hari mintsiek’mbuumbi, na bantsielisi na hari bangaa kwibi babulaana manzo na kuholo. Ngo swekenu busin’ bwenu mu mayulu, mwahela mintsiek’mbuumbi na bantsielisi mwahel’ se bangaa kwibi babula manzo na kuholo bitotolo. “Bukuri haho hari busin’ bwaku hanaho se hari mutim’ waku.” (Matayi 6:19-22). Akani na busin’ bwandi bwontso na kaanda diandi bafuukila bukuri nde waba tiiri wolo, mboongo, matari ma ntalu, na binkutu biabibwe. (Yoswa 7:19-26). Yuda Iskalioti waba dingisi dia Yesu wakaanga swese mu nkiingu, walele, bukuri nzal’ mboongo ya mu kitiri mutaatu na kuyarika Mfumu yandi. Kari mun’ mu mboongo na wolo bubu bur’kitsu koono, ngo mwantsi wa nzal’ mboongo wur’ muntsa mutim’ muutu. Mafuund’na mafuund’ ma babakala na bakieetu ma bitsuumbu biobintso na manding’momantso bafuukisiri mihebulu mia bo na mia makaand’ma bo, mu ntoon’ bitsimi bia bo biabibi mu nzal’ kubaka mboongo zalaka mu luwasu heki bakotiri mu manzila ma bitsuumbu ngo bitsuumbu: “Kubeembe miyeke, ntsukulu mutima wa nzal’ kubaka bialaka mu luwasu kwahel’ kumono mpasi za kusala binataana ku lufwa na ku kwe lele”, nzal’ mboongo na ntsukul’ mutima mu kubaka bialaka biri ha kimosi na nzal’ kidumu na mvumfu, na makwa ma kuba mfumu ntsi mu kutuma ba mbaasi bun’pe kwa dia mu mboongo mu kwekwamisa babawele, na busiri kwa dia kinzambi dir’ babamosi beki na masiiku, mu ntwalusulu yayibwe muntsa dibundu dia Nzambi. Na bar’ mu kwetsuundisa na kweseyele na kuzusa buungu dia “Bangisi” bari baheme na bakangama mu Yesu, babis’kwaku kusieteke bun’pe kuhaambuka mu kuyirika dibuundu dikimi. (Malako 9:38). Yesu bu kaleel’ ti: kebee kwenu mu mampwisu ma nzal’ kubaka bialaka; Kiziingu kia muutu kakiri kiasingimina mu busina bwandi ko. (Luka 12:15). Yuketi nkuma ya kisina kiahel’ madieele: Mantseke

mandi ma bwisa biandia bialaka ngo nde wabaka kitsimi mu mutima waleele: "Buri nyisa bukuri nyahel' na kibeendu kia saalila mu kusweke mboong' yami, heki waleel' ti: matalak' nyitsiamina, ntuung' mamanene, mpis' nkebe mamboong' mami, na busina bwami bwobuntso; na ndeele kuri muhebulu wami: "Muhebul'wami, ye weki na busina bwalaka bwa sweke bwa bivu bialaka; sa wum' kwaku, dia, nwa, na keembele kwaku." Ngo Nzambi waleele kur'nde: Kiwulu kia muutu: Mu butsuku bumabu bukuri muhebulu waku me nyibwese kuholo, heki bi wasariri ye mu lu bia nani? Bunubwo seene mu wunde wu kwekutikisaana busina bwa ntsi ngo wuri wamuwele mu Nzambi." (Luka 12:17-21). Nkia ndaandu mu muutu wuri lanikina bia ntsi yantsiina ngo zimbisiri muhebulu wandi? (Malako 8:36). Yesu wa leele: Ya luba na bomo mu kiziingu kieenu mu bia kudia ko, ngo kiziingu kia muutu kivuri mufunu na biandia... bukuri biobintso bibio bangoyi ba ntsi yi basaka bio. Tayi dieenu dir' mu mayulu yari biluri musoongo. Tek'sileenu kusaka bia kimfumu kia mayulu, tumi bini biontso Nzambi ka lutetekele, bukuri haho hari kiswekulu kiaku hanaho se hari mutim'waku. (Luka 12:22-23, 31-34).

8. SATANA – Ngo tayi dia bobantso bangaa mpia na bari na bunkita Hamaha nde ngo musindikiri baat' mu masumu montso. Nde wutumaa mutim' ndemuntso. Yesu waleele ti: "Beenu tayi dieenu Nkari Mpembe na lutiiri kweyirika kutia kwa tayi dieenu. Nde mun' mbaandukulu waba muzusi, na kabana muntsa ngwanwa ko bukuri ngwanwa yahale mu nde. Mpis' di ka palisa lo dia mpia, nde kwezontsolo mu ndemeene kitsu; bukuri nde ngaa mawunu na wuri tayi dia mpia." (Yowani 8:44). "Mawun' mahele kuyaba ntoono" mamanene se bun' mpia zomeene. Kur' mpia za mu nzontsulu, za mu ntinunu na za mu biyiriki. Nga hungaku se wuri ngaa mpia bukuri nde wumona ti mu ki-nzambi kia nde mpia zo pe na mwana Nzambi kari mfutulu mpia ko. But' tuleelana ti tur' kintwari na Nzambi ngo tukwe diaatila kwetu kuntsa mamabi, lo tufuta mpia, na ngwanwa kayiri mu beet' ko. (Watete wa Yowani 1:6). "Ku mbasi kuri bambwa, bangaa bubi, bangaa bumfunu, bazusi, binkol' malu, na bobantso basalila mpia." (Nyabukusu Yowani 22:15). Mu ntsa misamu

ntsaamu mikoo bela Mfumu mur' seene mantoono mamama "Bambaangi ba mpia, na wunde wuri ngaa mpia." (Mankuma 6:16-19).

9. MBWETETE – Yisoongo kitsimi kiri muntsa mutima wa mpis' muutu. Muntsa kizisi ki tumwini ti mbwetete yapiinda, na yayibi, ya kitika na ya fwa bukata mu masumu ma mpis' ntaangu, makwe yirika muutu mu kutia kwandi, kufwa kwa miisu na kuhel' kwa dieele, lo heki wahele kubwese kubang'sin' kutswikisa bun'pe kusobokoso mamabwe ma kayelimini kuyirika. Kitsim' kiandi kia bubwo ntaang'yamos'lo kiazuuna, hamos'lo kia buhel'hele, ha kibeendu kia kuhemesene nde kutia haba ntoono na ntang'yeki ntoon' yibwiri haho ngo hakek'hemesene nde. "Ngo Mpeve yileele ti mu mantaangu ma kwisa, baatu sa babakaka, sa balooso kiminu, na kunamitina mu mampeve ma kwebwisa na mu nyikusulu za bangaanga, mu bunkita bwa nzoontsulu za bakuutu ba mpia, bakwemonokoso masiiku mu bitsimi bia bo bia kimuutu..." (Watete wa Timote 4:1-2). Muntsa mitima miatsiemeke kwahale kitsimi kiakibi." (Ebeleo 10:22). Lo mbwetete yiri bun' kitari kiabeenge mu mbawu.

10. DIISU DIA NZAMBI – Diri mu kwemono momantso mari mu kweyunga muntsa mutim' muutu. Bukuri kitotolo ti kimosi ka kitsitsa kusweme diisu dia Nzambi dia mile mia mbawu ko; ha ngo nkuumbu nde wumonana bitsimi bia mantsweki, na bitsim' bia mutim' biobintso. (Muntsa bizisi bimabi, diisu diri kifwani kimosi, bun'busu bwa muutu).

11. MWA NDIMA ZA MBAAKU ZA NTEL'NTELE – Za diengekele mu teke mutima, zi soongo ntiilu Nzambi ya diengekele mutim'wa masumu. Diri dia ngwanwa ti Nzambi wu bela masumu, ngo wu tutiiri na katiiri lufwa lwa ngaa masumu ko ngo nde tiiri kaying' madieele, kaba mwoyo. Yesu wayisa ha butoto mu kuvuukis'bangaa masumu. (Luka 15:10). Kiminu kiakinene mu mayulu, mu ngaa masumu mosi wu yingiri madieele. Mwa ndim' za mbaaku zimazi zi tu zoontsolo seene mu makila ma Yesu Klisto, "Mwana kimeeme wa Nzambi wu yusulaana masumu ma ntsi." (Yowani 1:29).

12. MBASI – Yi soongo maampu ma Nzambi, Nzambi tiiri kuzoontsolo kur' wa bakala na wa mukieetu bakaangama muntsa kilemu kia masumu, mpisi bakoto mu ndemeene Nzambi mu kur' ti kusaalila na ntiilu bia Nzambi bikoto muntsa mitima mia bo.

13. BEEMBE – Kimpeku kia Mpeve yangisi, Mpeve ya ngwanwa yisoonga ti masumu mari, ngwanwa yiri, mutsuundu wuri. Hamaha Mpeve yangisi yiri ku mbasi mutima, bukuri yo yabaana kibeendu kimosi na bubi ko, na haho hari mukuutu kibeendu ngo masumu. Ha baana ti kizisi ki kikusoongiri bun'buri mutim' waku lo ntoon'yiri kur' ye mu kubikisa kuri Mfumu. Mu kuzibila mutim' waku na ku ha nzila kur' kusaalila kwa maampu maandi. "Siila kiminu mu Mfumu ngo. Yesu Klisto mpisi vuuka." Nzambi tiiri kutswikisa bubwo bu kasa ntsiilulu mu kukitila mutim'waku, na ku kuha mutima wamoono, waluula mu Mpeve yamoono. Kizisi kia bioolo sa kia soongo ma mo.

KIZISI KIA BIOOLO

Kizisi kimaki ki soongo mutima wu yingiri madijeele na baandikiri kusaka Nzambi; mbasi yiri na mbeesi yayila, maampu ma Nzambi mari mwoyo, "matwa kwalaka, kuvuri ti na mbeesi yayila ya mabus'moolo, makotaa mu kubambula muhebulu na mpeve na biyiku bia miyisi na muluku, ma tsuundisa madijeele na na bitsimi bia mutima." (Ebeleo 4:12). Dialeele ti: muutu lufwa lumosi kitsu kayelimini kufwa, ha lumbisa mutsuundu wukwisa... "Haho mampu ma Nzambi mar' bambula mwoyo kuri muutu ti: mufutu masumu ngo lufwa." Ngaa masumu na wuri na mutima wa bunkuri bo se sa babatuba ku dianga dia mbaaku ya bivu ngo bivu.

Mbasi wakwata mu kooko kwakaka kiyisi kia mutu muutu, didio di baambul'mwoyo kuri ngaa masumu ti beetu bobantso kufwa tufwa. Nyutu yeetu yi tutiana kwalaka, yi tu lwikaana, yi tu diisilana, yi tu bweyisana, yi tuyirikila bubwete mu ku yi keembese mu minkeembu mia ntsi sa ya fwa na kufuukila, mitaka sa ba yidia, haho hari muhebulu na mpeve bar' na

2. MUTIMA WA MASUMU WUKWESAKA MVUUKULU

mwoyo wa bivu ngo bivu, bose sa bateleme ha busu bwa mutsuundu mu kiluumbu kikio kur' Nzambi. Hanaho turi mono ngaa masumu wu mwa baandika kuyuka maampu ma Nzambi na mu kuzibula mutim'wandi mu ntiilu ya Nzambi. Mpeve yangisi yi mwa bandika kuha buungi muntsa mutima wakuba mu masumu. Kusaalila kwā Nzambi kukotiri muntsa nde na kubaandikiri mu kubingisa biontso biabibi biri muntsa nde. Bitsuumbu bia bibulu bisoongo biteesu bia masumu montso, biwiri kuyitika. Ha ngo nkuumbu mbaas'yami ye wuri mu kutaanga mukaanda wumawu, ha nzila kur' Yesu nde ngo kusaalila kwa ntsi, kakoto mu mutim' waku mpis' kakutsiemese mu momantso mamabi, bun' busoongo kizisi kimaki, Yesu waleele: "Me ngo kusaalila kwa ntsi, mpis' wunam me lo ka diatil' kuntsa mampimbis' koono, ngo sa kabaka kusaalila kuha mwoyo." (Yowani 8:12). Lo ka butsitisa kuba ko, mu makwa ma kimuutu kia yemeene mu kupalisa bubi bwobuntso bur' muntsa mutim' waku, mu madijeele na mu nyabulu yaaku, na biteesu bikimi ko. Nzila yahele mpasi na yiri luwasu se, mu ngwanwa, nzil' yi yelimini mu kuyitika mamabi montso, mu kuha nzil' kur' buungi bwa Nzambi bukoto mu ye, bukuri mamabi ngo masumu meetu. Ngoondo na mbwetete bitutsiemisana na ntsi mwa kwantele kitsu mu ntaangu ya mampimbisi. Ngo habana ntaangu yi pariri, mampimbisi bo na mwa kusaalila kwantel' kukwo biwiri kusweme, Yesu ngo "Ntaangu yangisi": Mu ntaangu yakotiri Yesu mu nzo Nzambi ku Yelusalemi, wamono babayarikaana: bangoombo, bimeeme na mabeembe, wa bondolo bitsaatsa bi babasantsa mboongo, waleele: "Nzo yaami nzo lusaambulu, ngo beenu lukitir' yo yeki ntari bangaa kwibi." (Matayi 21:13).

Mutum' waku wasoolo mu kuba nzo Nzambi, nzo yandi yi kazakala na ku yibweyese, na ku yiluulus' mu kusaalila kwandi, mu ntiil' yandi, mu kiminu kiandi. Yesu wahel' kwis' mu kun' kutuhemesene masumu kitsu, ngo nde wayis' se mu kutunwanina na kutukuula mu makwa, mu ntsindikulu zontso za masumu. "Buti Mwana wulukuuriri, lo lweki kuntsa buntsaalisi bwa ngwanwa." (Yowani 8:36).

KIZISI KIA BITATU

Kizisi kimaki ki tusoongo bun'buri mutima ngaa masumu wumwa ying' madieele kwa ngwanwa. Lumalu weki yari masumu maandi malaka, mamananene na ma ntsisi, ma kayirika ma mu fwilila Yesu ha yulu muti. Bu kabwese kumono kuruwa diri mu ku musoongo mbasi ya maampu ma Nzambi, kikio ngo kidiimbu ki kumisa mutima wandi walemene na wukoto mu nyingulu madieele ya makwa, mu kunyongo mu bubi bwandi bwontso, ha kimosi mutima wandi wuri kuntsa ngebe zalaka, bu katswikisa kutia kwa Nzambi kwakunene kwa monoko mu Klisto Yesu, ntiilu yiyo bu yikoto mu mutima wandi, weki baandika kubakula ti Yesu Klisto Mwana Nzambi, wayisa mu kuyusula masumu ma baatu, bu ka tamburi mu kufwa ha kibeendu kia nde ha yulu muti. Mu ntoono yiri Yesu wabwilila bikoti, ba mulwika mpu ya mantseende, bikayi na bitaambi biatobolo mu ntsooso, wafwa ha yulu muti mu masumu ma beetu, didio diri mu kubwes' kubaambul' mwoyo kuri ngaa masumu wek' ying' madieele ti nde mu lu weki mu kubaandika kiziingu kiamoono, mutima weki kweyungula mbawu, na nzal'mwoyo mpisi kalubuka Mu ntaangulu maampu ma Nzambi lo dimonoko bunu kutala mu lumwenye na kumono ti mu ngwanwa wuri watatuka kwa ku la na Nzambi, na wasumuna mangisi ma Nzambi. Lo mu mutima wuri kuntsa ntsisi za bubi bwalaka heki ntaangu yiri ziburi mutim'wandi kuri Nzambi kuntsa mantsangasa mu kidilu kia nyongunu, lo Yesu kokisiri kur' nde, kutia kwa Nzambi, na kizuunu lo bilulisiri mutim' wandi, bu kabaandikiri kuyaba dir'ti: "Makila ma Yesu Klisto Mwan' Nzambi matutsiemisaana mu masumu meetu montso." (Watete wa Yowani 1:7). "Mfumu wuri bebele na bontso bari na mitima mia kiaari, na wu vuukisana bontso bari Mpeve yiri kuntsa ngebe." (Mukuunga Davidi wa 34:19). Kibeendu kiakaka maampu ma Nzambi maleel'ti: "Wunde wu nyelimini kubakisa, wunde wuri mu mpasi, wuri Mpeve yiri kuntsa kiaari, wunde wuvumina maampu maami." (Yesaya 66:2). Mpeve yangisi yiri mu kwemuyikiša mu kizuunu maampu ma Yesu: "Mwan'wami yende kwaku mu kiyeeengi: masumu maaku me mpemisini." Mpisi ntaangu lo wutala kuruwa mu kumono makila ma Yesu mari mu kukuumba na kusii'

3. MUTIMA WA NYINGULU MADIELE

kiminu ti mamu mayirima mu ntoon'me mpis' kizuunu kibaandika kukoto mu ye, mu kilemu kiaku kia masumu, bukuri Yesu ndemeene waholo mpasi na misamu mieetu wutswikisa ti: Ba mulemese mu ntoono masumu meetu na ba mu bamisa mu lumvuku lwetu "Na Mfumu wabwisila ha yul' nde bubi bwa beetu bobantso." (Yesaya 53:4-6).

Kusaalila kwa Mpeve yatsiemeke mu lu kweki luulusa mutima wandi, wabeeri wakiinda mu mamabi: Mpeve koombiri na tsiemisiri na tsietsieku mu makila ma Yesu. (Yesaya 1:18). "Mpeve yomeene yitaana kimbaangi kuri Mpeve yiyo yiri mu beetu, ti beetu turi baala ba Nzambi." (Loma 8:16). Mu lu nde weki na kanyi dir'ti: "Mpis' wunde wusiila kiminu mu Yesu lo ka kafuukil'ko, ngo lo sa kabaka mwoyo wa bivu ngo bivu." Bukuri "Mu Yesu turi na nkulukulu mu makila maandi, na mpemusunu ya masumu bun'huri busina bwa bwese bwandi." (Efeso 1:7). Nyimunu na ntsukumunu bia muswini bimwa yekele kibeendu kuri mpwisu ya kuba ha kimosi na Nzambi na ku mu salila. "Nde watekesele kututia ha kibeendu kia kutia ntsi na bitotolo bia ntsi. Muut' wumwa ying' madieele weki kutia Nzambi na maampu ma Nzambi.

Munsa kizisi kimaki, bibulu biontso biri monokoso biteesu bia masumu, mu lu bieki bia pala ku mbasi, bisiiri mu ntsa mutima muutu wunde kono. Bunu Satana wafele kutia kupala mu nzo yandi yi kamwa yuka, heki wuri mu kwekebekele ku mambisa wuri na bitsimi biri ti: kampe lo mbwese kuvutuka lukimi munsa mutima wunde. Ngo mu didio Mfumu Yesu Klisto kari mu kutuloombo ti: tuyelimini mu kuba naana na kusaambila kwalaka mpisi tu beene na makwa ma kunwanisa Satana na kuhel' kubwese kubwa mu masumu ngo mu kur'ti Satana katataka lala na beetu.

KIZISI KIA BINA

Kizisi ki ki tusoongo wa dibuundu weki kuntsa kuzuunu kiakuka na nkulukulu mu kikabu kia Mfumu yeetu na Muvuukisi wafele na masiiku "mu bitotolo ngo munu mu kuruwa dia Mfumu Yesu

Klisto wuri mu nde ntsi yoyintso yakomono, na nde se wakomono mu ntoono ntsi yoyintso.” (Ngalatiya 6:14).

Yesu wafwa ha yulu muti mu kuri ti mu nde, “tuba twafwa mu masumu, ngó tuba bamwoyo mu ngwayinwa.” (1 Petelo 2:24). Yesu Klisto wu bakomono mu ntoono ntsi yoyintso wututuma mu kudiatila mu Mpeve na mu kuhele kubwese kweyirika lutumu lwa muswiny; na mu Ngalatiya 5:25 wututum’ se ti: “Buti turi mwoyo mu Mpeve, lo tudiatilee seene mu Mpeve.”

Muntsa kizisi ki turi mu kumono nzila yi bakaangiri Yesu batekisilaana ku muyusula binkutu. Lo tubwese kumono bikoti bi bamulata mu kabala bukuri “ntseembulu yiri mu kutuhana kiyeengi ya bwila ha yulu nde.” “Wazusu mu ntoono bubi bwa beetu.” “Elode na baatu baandi bamusaana, na ba mu lwika ntsaanda ya beenge, ha mambisa ma nkuba yi bamulata, bayirik’ mpu ya mantseende na bamulwika yo ku mutu”, ha kibeendu kia mpu ya bumfumu. Ba mu siila diaari ha kooko kwa lubakala ha kibeendu kia luboto lwa kimfumu na batsukuma ha busu bwandi mu ku musaana, na ku museye; na baleele mu ku muyookolo ti: “Mboten Mfumu Bayudayo! Ba mu fulil’ mante na bazika diaari diaba ha kooko kwandi, bamulata nkuba, bu bamana kumusa manyongi mamo, bamunata mu kumukomono ha yulu muti. Ba dibundu balaka bari yin’ nkumbu kitsu, bakwe saambila mu dibundu, bakwe dia na kwenwa na mubuluku wangisi, ba kweyimbila na mikuunga, ngo bari seene mu kwemono Muvuukisi bo, mu mpisi ntaangu mu ntoono biyiriki bia bo’ biabibi, bia kitaatu, “Ba koo ndeela ti Mfumu Mfumu, ka bobantso bakoto mu kimfumu kia mayulu ko, ngo wun’ wunde kitsu wuyirikaana kutia kwa Tayi diami diri mu mayulu. (Matayi 7:21-27).

Muntsa kizisi kiakimosi ki tumono nkutu Yuda wayekiri Mfumu Yesu na wayarikiri nde mu makuum’matatu ma mikutu, bukuri nde waba waluula mu mwantsi wa nzal’mboongo kwalaka, mu mutima wandi mwaba miomintso miamibi mia mampimbisi miafuka kusaalila kwaba mu mutima wandi. Mu kwekaanga Yesu mu butsuku, bayongolo baholo bisisi bia mbawu. Bata wari

mu kinkutu kia Yesu, bubwo mu kukukisa na kutswikisa mbikululu Nzambi: "Bakabula binkutu biandi na bata wari mu zwele diandi." Bazika biobintso bia ba na Yesu, bamusindikila na baleele: "Beetu twahele kutia ti muutu wumawu katutuma!"

Petelo bu kamana kutuna Yesu ntun'tatu tumi ntsusu yakookolo, ha busu bwa kisari kia kituuti, kia mukieetu, na ha mambisa nde wa baambuka mwoyo na wa nyoongo, wa dila mu bintsiintsiiiku kwalaka. Beenu buri luri mu kwetelele Yesu kimbaangi mu nzontsulu zeenu na biyiriki bieenu kwakubwe hoti luri kwenu na ntsoni mu baatu? "Ha ngo nkumbu mpisi wunde wunteele kimbaangi ha kakati dia baatu, mese sa nyamuteele kimbaangi ha busu bwa Tayi diami diri mu mayulu; na mpisi wunde wu mwina ntsoni ha busu bwa baatu mese sa nyamutuna ha busu bwa Tayi diami diri mu mayulu." (Matayi 10:32-33).

Nzambi wubwese kuleele ti: "Mpisi wunde wahele kusiisa biandi biobintso na kulwata mpasi zaandi mu kunama me mu mpis' kiluumbu, lo wahele kutia me." (Matayi 10:38). Kiminu kialaka kuri bontso bateleme ha yul'tari dia ntalu ngo Yesu Klisto!

Nde tari dia bivu ngo bivu
Diasa Nzambi mu mutim'wami waholo bito
Wasus'dio bunu kiswemunu kia ngwanwa
Ha kakati dia mipaku katelemese dio
Tari diami, ye kisingumunu kiami
Kiswemunu kiami ki nkalaana
Mubakisi wami mu ntaangu ya mpasi
Ngo Yesu Muvuukisi

KIZISI KIA BITAANU

Wu ngo mutima watsiemeke, na wa kitika weki wangisi wa ngaa masumu vuukiri mu bwese na mpemisi bia Nzambi. Mutima wumawu weki nkat'nzo Nzambi, yi zakala Nzambi Tata, Mwana na Mpeve yatsiemeke bunu buri ntsilulu za Mfumu Yesu Klisto: "buti muutu ntiiri, kakebe maampu mami na Tayi diami sa ka mu tia; sa twisa kuri ndena kuyirika nzo yeetu mu mutima nde."

KUTIA
KIMINU
KIYEENGI
NKINDUSULU
MUTIMA
NGAA NGEBE

KIZUUNU
KIVUMI
BUNDEEMBU
KUKULUKA
Ngalatiya 5:22

5. NZO NZAMBI

(Yowani 14:23). Mu ntoono Yesu Klisto Nzambi wu tiana na wu sakumunaana, wu sungikaana muutu.

Mutima wunde weki nkati nzo Nzambi, masumu baleendi mo. Ha kibeendu kia bibulu biri mu lutumu lwa Satana, Tayi dia mpia, turi mu kumono Mpeve yangisi, Mpeve yangwanwa, mutima wa beeri dianga dia mamabi mu lu weki mutima wamubwete weki buta mu mpis' ntaangu mimbutu mia kimpewe bu siiri: Kutia, Kiminu, kiyeengi, Ngaa ngebe, bundeembu – Kivumi – Nkindusulu mutima – Kizuunu – Kukuluka – na makimi ma bubwo, mamabwete kur' Nzambi na kur' baatu. Mu lu kiekiki nkat' kimpaaala mu nguri muti, Mfumu yetu Yesu Klisto ngo muti wunde wubuta bimbutu Ntsweki ya mbutulu mimbutu mimio bukuri muutu wumawu wuri wakaangama mu Klisto, na mangisi ma Klisto mari mu nde. (Yowani 15:1-10). Bukuri wayeki waluula mu Mpeve yangisi na wayeki wabaka mbotokolo ya mu Mpeve yangisi, weki na makwa mu kunwanisa ma muswini, na nyimunu zontso na kumono muutu wamukulu kasiiri bumwoyo mu kun kumono, na kuyuka, na kubelemene kitsu koono, ngo mu kiminu kiontso. Bukuri kiminu mu Yesu Klisto didio ngo kwa dia kunwanisa mia kimuutu. Weki na kiminu kia kanyi dia kwikima na diakaangama mu mvuukulu mu ntaangu yi kwis' Mfumu yeetu Yesu Klisto. Weki mwoyo muntsa kutia kwa Nzambi kuri kwa bivu ngo bivu.

"Kiminu kur' babo batsieme mu mitima bukuri sa bamono Nzambi." (Matayi 5:8). Mfumu Davidi nde waba yari ti muziingu wavuri bunene mu kunwana waba muntsa mutima ndemeene buni waba kwandi kisina kiakinene, na waluuluka seene ha busu bwa bataatu baandi ba ku mbasi bun'pe bakamono mu miisu: Na nde wayirika diaambu dia dinene dia heriri mu mutim'nde bu kaloombo kur' Nzambi mu lusaambulu: "O Nzambi mpa mutima watsiemeke, na mpa Mpeve yaku ya madieele!" (Mukungu Davidi wa 51:12). Kuri muutu ti mosi ko mu beetu wuri lo tsiemisiri mutima wandi ndemeene; ti mosi peene wuri lo yirikiri mutima watsiemeke muntsa nyutu ndemeene. Ngo munu mu nyongulu na nyingulu madieele kuri Nzambi mu ngwanwa yontso, bwa siiri Davidi bu kaloombo kuri Nzambi ka

muha mutima wamoono, tumi lo bubwo buyelimini, bukuri Nzambi tiri kusa yese wamoono. Kari mu kulondo binkutu biafuuka na kweyika misieengi mu masiiku ma been'meene ko, ntsilulu za mpia zi lukwe sa mu mitima mieenu lur' tuungila Nzambi nzo ya kuma mu mitima mieenu koono, nde kun kubakisa kari na nzal'kwo mu ye, bukuri nde wasa ntsilulu za kiminu bu kaleele: "Me sa nyaluha maampa ma mwoyo mpisi beenu luba batsiemeke. Me sa nyaluswaka mu montso mamabi ma luri na mo natee biteki biontso; me sa nyaluha mutima wamoono na sa nyaluha se Mpeve yamoono, Me sa nyayusula mutima wa tari wur' mu beenu mpisi nyiluha mutima wa muswini. Sa nyasuusa Mpeve yaami mu beenu mpis' lukebe mangisi maami na kusalila lutumu lwami. (Yezekeli 36:25-27). Mono lulwo ngo lululusunu lwamoono lwa tina Nzambi mu makila ma Mwana wandi Yesu Klisto.

Muntsa kizisi kimaki tumono ti mbasi yibwese kupalila, buni bambasi basoolo mu kwebakisaana bontso bari na miswa mu kubialila kimfumu kia mayulu, na bari na ntumunu mu kweba bebele na babo bavumina Nzambi mu ngwanwa. (Mukunga Davidi wa 34:8; na wa 91:11-12; Daniele 6:22; Matayi 2:13; Biyiriki bia bantumumu 5:19; 12:7-10).

Mukuyu ngo Nkari-Mpembe wuri seene mun'ntsa kizisi ki wateleme hateke mutima, wuri kete nkia ntaangu kayelimini kubwese kukoto mu nzo yandi ya ntama. Ha ngo nkuumbu, dingisi kari mu kutuyikisa mu kuhele kubwa tolo, tuyelimini kusaambila kwalaka bukuri: "Mutaatu wetu, Nkari-Mpembe wuri mu kwediengelele na wukwe wuma bun' nkosi yir' mukwesaka nki kamina." (1 Petelo 5:8). Mantaangu malaka nde kakitikaana bunu mbasi ya kusaalila, mu kwebwisa ba dibuundu bari kiminu kiantele na bahele na madieele mu kubasoongo miontso mia ha butoto, dieele dialaka kari na dio mu kwebwisa na ba dibundu bakwikima bari mu kaanda dia basoolo Nzambi. Ha ngo nkuumbu buti beetu tukaang'mini nakekete mu Yesu na kusa nko kur' Satana lo mu ntsoni sa ka tusiisa na kuyitika lutatu na beetu. (Yakobi 4:7).

KIZISI KIA BISAAMUNU

Mono kifwani kia kiaari kia muutu ngaa bumbalu. Diisu dimosi dieki kaangama, weki mu kubwa tolo mu kimpeve kiandi, heki diisu diakaka dia bulung'lunga mu kutala mwomuntso. Heki kusaalila kwa muntsa mutima ku mwa zima, bidiimbu bia kumono mpasi na manyongi mu nkuumbu Yesu bieki biope, weki wadiengekele mu ntsindikulu zozintso, ha kibeendu kiakusiama nde kwebwa na kubwa mu masumu, weki ha kibeendu kia kuyuka ndiinga ya Nzambi, na maampu ma Nzambi, nde weki ngo munwanisi, weki kwetia nyolulu za montso mafwa mahele mufunu, bukuri wek'kiminu mu kuyuka na kuyirika mia Nkari-Mpembe. Ha kaka lo wu wun' kwende na ku nzo Nzambi mu kuri ti baatu bamumono ti wakiri kintwari na Mfumu, ngo mu mutima na bitsimi biandi wayeki lutatu na Nzambi, bukuri kinduku na Yesu kiayeki kio peene, mutima wayeki na kioosi mu ntilu ya Nzambi, mutima wandi wuri mu muziingu na bitsimi biri mu kwenwana mu nde, weki kuvul' kuyekeme mu misamu mia Nkari-Mpembe, ngo tiiri kusweme mu nkuumbu dibuundu mu ntoono ntsoni, nkani kintwari na Nzambi kiayeki kio peene. Mbwetete ya bitsimi biabibwe ya nde yeki na vuuya yeki ya vimfuka. Weki na ntsoni mu kwelwata mundayi, kieki kur' nde bunu kikokolo mu nkiingu, kiminu kiandi mu Nzambi kieki bun'muti wumwa boondolo kiteembu miansi ku mbasi mimwa kana, mwahambuka bo na Nzambi, ti ku nzo Nzambi wek'kwende peene, lusaambul' kubwese kusaambil' peene, kiminu kieki mu kuyirika miamibi na mia ntsoni, weki na mpolulu bito, tiiri kusaalisa nzila kuri Nkari-Mpembe wateleme hateke mutima mpis' kakoto kwandi mu nzo yandi yayikulu... Nde weki vul'vula mu mampuumbu ma bakwe nwa malu, bakwe nwana, bakwe salila kimpala, makele na kwibi, kintwari na dibuundu kiwiri, dibuundu dieki mutaatu kuri nde.

Kifwani kia Mbul'kooko kisoongo masiiku, nzel'yiyo yeki saka se kukoto mu wa dibuundu mwa zimbikina ti nkati wuri wakuulu mu bwese bwa bunene bwa Nzambi na bwes' kwandi kuvutuka mu masiiku na ntuutulu ntulu na nzal'kumonokono. Mpeve ya nkolulu malu yeki yaluula mu mutima wandi. Mimio bu

6. MUTIMA WEKI WABWA NA WAKABAMA

kakweyirika lo bunu wafele kuyaba ntoono, na bun' ti kar' nde wukwe yirika mamu ko, bukuri nde kweyende mu mampumbu, heki nde kweswemene ku mambisa ma bambaasi, mu minkeumbu mia ntsi. Heki Nkari-Mpembe weki mu zoontsolo ha kutu ti: Mu lunwi lwa malu lumosi, mu kitotolo kimosi ki wuholo, mu kimpala kia lusi lumosi, mu kun' kuyumina, na mikimi mia bubwo lo kar'kwandi masumu koono, bukuri lumosi kitsu, lo bun'wur'kwaku wa dibundu, Mwan' Nzambi na baatu se bayab'ko. Bitsimi na nyimunu bia kimuutu bieki sala kwalaka mu ntsa mutima, mwontso weki kweyend' kwandi na kweyirika mio ngo mio na kuleele ti mu lumosi kwandi lo mari masum'koono. Tuhaana nzila na kibeendu mu mitim' kur' bitsim'biafwa mpis' bibutaana momantso ma lumvuku ha busu bwa Nzambi, beetu lo tuyelimini kuhol' maseumbu. Ha baana tuyakisiri muleumbu wantele kur' Nkari-Mpembe, lo kahele kukwata kikaayi kiokintso na kusindikila muhebulu ndemuntso ku lubila lwa mbawu ya bivu ngo bivu koono. Ha ngo nkuumbu Nzambi ka tuloombo mu kibakala mu kuyitika bubi, nyimunu za bulesi na kuhele kwesakanana na masumu, mo ngo mo; yitika kur' Yesu Muvuukisi ka kukala.

Muutu wu lumono wu wur' mutim' wakaanga, kifwani ki soongo bangaa saana mu baatu, na butaatu mu bakwe saambilaana Nzambi. Mu bibori bia bo makele, ndim' za bo mampia, nzoontsulu bo yikwelemese mitima mia ba dibuundu, bubwo lo mutima wakabul' mu bamfumu boolo. Na wa dibuundu wur' muntsa kitees'kikio nde weki kweyitika baatu, na wahel' kubwes' kubata Nzambi. Weki makutu mu kweywil' mazoontso baatu mu nde, weki kukitika mukoongo baatu, kasii mu kubwes' kuyab' Nzambi koono, weki kusa kweyitika. Kisalu kiandi kieki mankesi, kitaatu, makele, ngebe, matiimbu, kiyeengi na bakwe saambila kiwiri.

Nyoko ya ntsisi yi soongo mutim'bubi, kuhele kwakutiis' mbaasi kitotolo, ngo nde wukwe sukila mutima mu bibio bir'na mbaas'muutu. Na masiiku seene meki mu nde, hango nkuumbu tuyelimini mu kulubuka na kuhele kuba kintwari na beki mu mbeelu ya bubwo. Kwahel' mpasi mu kubwa mu mwantsi wa

nzal'mboongo mbik'ti kuri twahele kusalila mamo maleele Mfumu yeetu Yesu ti: "Ya lubwa tolo, ngo saambileenu luhele kubwa mu ntsindukulu." (Matayi 26:41). Watete wa Kolinto 10:12 wu tuleele ti: "Mu didio wu mono ti wur'mwoyo mu kimpeve, kasalila madieele mu kuhele kubwa." "Lwate biobintso bia nwanunu bia Nzambi mpisi luba lwakuma mu nwanusunu za mutaatu." (Efeso 6:11-18).

KIZISI KIA N TSAAMU

Kifwani ki kisoongo muutu wuri bee mwa yaba nyeke Nzambi ngo bwes' kuvutuka ku mambisa, wutaambul'Nzambi na wuvutuka kur' Nkari-Mpembe. Muutu wumawu wuri mwa tambula Mpeve yatsiemeke, mwa biimba bia Nzambi weki kumonoko muutu wa kimpeve, ngo bu kasiisa nzila ya kusaalila wentsi kwandi mu nzila ya mampimbisi vutukiri mu bifu bia ntsi. Kifwan' ki se kisoong'muut ngaa bunkuri, wahele kutia kukitika, ka tiiri mu kuba kintwari na Nzambi koono, lo wuyuk' kwandi nyikusulu maampu ma mwoyo wa bivu ngo bivu, musamu wamubwete, na mbikululu, kasi mutima wandi wa kaanga katii kwandi kakitika ko. Yesu ndemeene wa zoontsolo mu muutu wa bubwo mu mukaanda Luka 11:24-26 "Mbik'ti kuri Mpeve yambi yimwa pal' mu muutu, bu yikwende mu bibeendu biakana wahele kubaka ha kusweme na kuzuuna. Bu kaheriri kubaka ha kuba ha habwete lo bwes' kuleel'ti: Kuvutuka nyivutuka mu nzo yaami yi nyabeeri, hek' bu kakwis' vutuka nzo bu yeki yakoombolo na yek' yayibwete, bamwa bweyis' yo tumi kek' kwende mu kuholo mampeve ntsaamu makimi ma vuridi bubi na ndemeene, bu kakwis'kukoto mu nzo bayirikiri bibeendu bia kuzakala, na muutu wunde wuvutukaana mu kiteesu kia bubi bwalaka ti na kiatete. Wamiolo wa Petelo 2:22 "Ba bwanikina na nkuma yir' ti: Mbwa yibwes' kuvutuka mu kwedia bi kabe luka, na ngul'ya mukasi yi baswakiri yi bwes' kuyol'tamba."

Bibuk' bia maampu ma Nzambi bi tubaambula mwoyo na kelele bun' buri mutima ngaa masumu wu bisa kukitika na kusiisa mamabi kwa kinkulu. Mpia, mampilikis', bialaka bi mwa hol' se kibeendu muntsa mutima. Mihonyi mia busu mi soongo buri

7

7. KIZISI KIA N TSAAMU

misamu mir' mu mutima. Mpeve yangisi, beembe didio dia bundeembu, yelimini kwandi kupala na kusisi' mutima wunde, bukuri masumu na Mpeve yangisi ka bakoo baana kibeendu kimosi ko. Mutima wafele kuyelemene mu kuba hakimosi nzo Nzambi tum' se ntari Nkari-Mpembe. Mbasi yisoongo maampu ma Nzambi nde se we kwandi kuntsa kiaari na wukwe kebekele ku mambisa ti kampe muutu wunde lo kitikiri na kuying' madieele bwa ba sa mwana wazimbila. (Luka 15:16-18). "Waba na mpwis'mu kudia na kuyukuta biandia biaba diaana bangulu, ngo kasii baka wamuha bio ko, bu katsima mu mutima wamon'ti nyelimini kuvutuka na kweende kur' tata na nyimuloombo mpemisi." "Bu katuula hari tayi waleele, taata, me nyayirikiri masumu kuri yulu na kuri ye, na nyeki nyafele kubwes' kuyelemene mu kuba mwana waku." Tayi didio kamona bwakulukiri mwan'wandi mu ndoombulu mpemisi, wamuhemisini na wamuyirikila mamo mayirikilaana tayi mu mwana. Ngo mu kifwani kietu kimaki mwahel' kumonoko nkitukulu bun' peene nyingulu madieele ya ngwanwa, muutu wu wafele kusieteke kuri Nzambi, na wafele se kusaka mpemusunu mu masumu mandi ha miilu mia Yesu. Kitsim'kiandi lo mu kumono kiek kiatobo mu bikonyi mu lunzentse lwa beenge, wabwa kwandi tolo wawur' lusuku. Wur'kwandi na makutu ngo wafele kweyuka mu mo, wur'kwandi se na miisu ngo wafele kwemono mabulu na mabeenge, kwebwa na kwesonoko bun'wahel'ti na miisu, wahel'kubwes' kuba na ntsoni mu nyirukulu masumu Satana weki mutumi mutim'nde, Mwazakala ha mboloko ya bumfumu. Mantaangu makaka muutu wa bubwo se lo wuri kwandi munatisi kabu, bun'pe kusalu kikimi, mu ntsa dibuundu, ngo lo weki bun'mukala wu ba kil' mpeembe, "kuntsa kati waluula mu bin'biyisi bia bafwa, na biobintso bia bolo biahel'mufunu." (Matayi 23:27).

Tayi dia mampia nde mwa holo kibeendu kia ngwanwa, mpis'kibulu, mpis' sumu lo wur'na Mpeve yayibi mu kwetwalisa diaambu diaambu bun'buri kitees' kia ubi bwandi bwa mutima. Mu kwa dia ndemeene ti hayuku wutsitsa mu kuyusuka mu boroko didio lo kubang'sin'pe bukuri wuri wakaangama mu bikonyi bia Nkari-Mpembe. "Mpis' wunde wusumuna mangisi ma

Mose lo lufwa lwa nde mpemisi yopeene, mu kimbangi kia bambaangi boolo bun'pe batatu. Lo bur' lutsimina mu wunde wudiatikis' Mwana Nzambi kuntsa miilu? Wu nyafuna makila ma lululusunu lwa ntalu lu kafwil' nde, na wu saana Mpeve yangisi?" (Ebeleo 10:28-29 na mu Wamioolo wa Petelo 2:1-14).

Bu baana ti kifwani kimaki kiyelimini na mutim'wa ye mbaasi yami, lo ya kiingila, ngo teele Nzambi mbila mu bitsimi bia mutima waku ndemuntso, nde wakuka mu ku kuhemesene masumu maku momantso mpis' ye se ba watsieeme, bu wukwis' kur' Yesu mu mutima wa nyongulu za nyingulu madijeele ya ngwanwa. Wase kur' nde bun' bwaba kwendeketele wunde waba na bwasi waleel' kur' Yesu ti: "Buti ye tiiri kwaku lo tsinikisi me mba nyatsieeme." (Malako 1:40-41). Ngo habaana ye kaangiri kwaku mutima tiiri kusiisa manzil' mafwa ko, mpis' ba mu kusaalila lo ye kasiri na mvuukulu ko, yiri mu Mfumu, bukuri ye lufwa sooririkwaku ha kibeendu kia kusoolo mwoyo wa bivungo bivu. "Bukuri ndaandu masumu ngo lufwa." (Loma 6:23).

NTSUKULU NGAA MASUMU

Hamaha tweki mono nkok'sulu lufwa lwa muutu wuri wukwe lunkulu, wu vutuka mambisa, ngo ngaa masumu wuri nde kweleelana ti tumi bwe nyinga madijeele na kusiisa masumu, heki nyutu bu yikotiri mu mbelulu bitsimi biluri mu mutima, kinkuuku na boomo bwa lufwa biluri mu nde. Mbasa ya lufwa yeki ha mutu mbuka, minkeembu mia ntsi mi kabe kwemwina kiminu mi mwa yusuka mu mutima, mu lu weki ha busu bwa ntsisi za ndaandu masumu, kukalakana kwa misoongo mia lubila bi baandikiri kumubamisa, na mwa yaba ti kasiiri na ntaangu ya kubwes'kutuunga kintwari na Nzambi ko.

Lusaambulu, lweki lwa ntsisi za kubeele na mu boomo bwa lufwa ngo se wuri mu kumono ti kiyeengi na Nzambi kio peene. Nzambi yi kabe kwesaana, kwetuka, kwenyafuna, yi kabe kwemono kinkene mu kiziingu kiandi mu butsiina. Ba "mbaasi" baandi ba mu yitikiri, beki bata kukokosolo ha kar' nde mu

8. NTSUKULU NGAA MASUMU

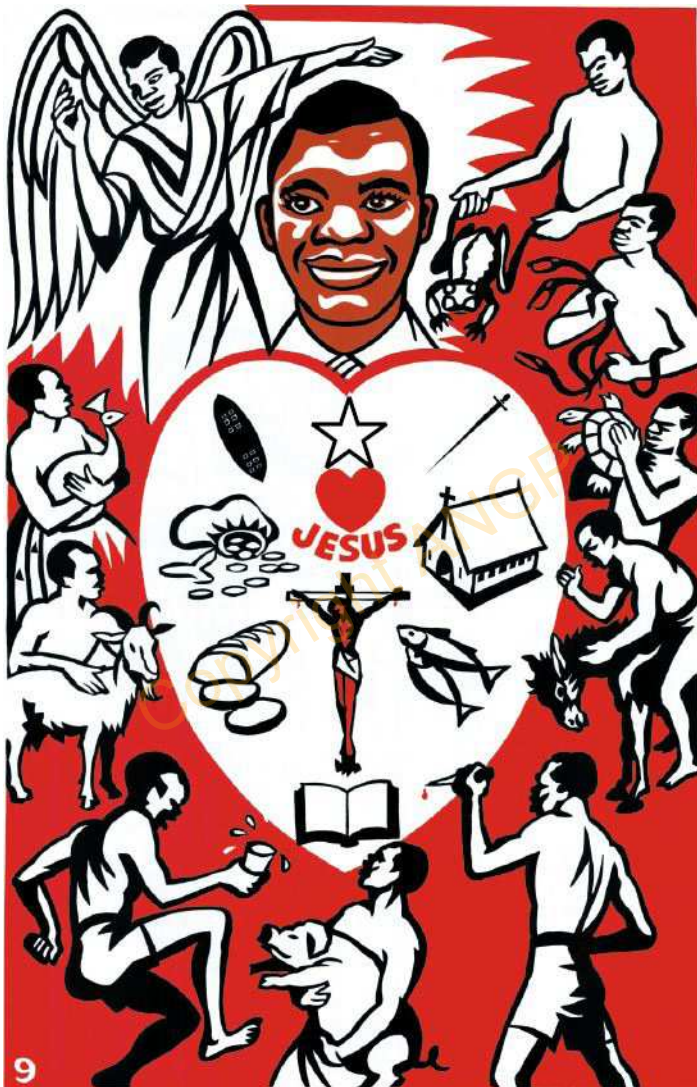
bubeeru, na mizoontso bo kur'nde miek' mufunu pe. Busina bwa kubaka mu bumbabu, bwahel'se kukuka mu kumubwes' kiziingu na kumukuula, na mu kuleengese kikonyi kia bubeeru. Weki ka tiiri nkuumb' Nzambi kutaangin'ko bukuri Nkari-Mpembe wuri mu kumudika. Biobintso bi kabe ka tia, miontso mi kabe kweyirikana, bieki kumunatina biseyu mu nyutu, na babo babee mutianana beki bamubele, kubwes'pe ku mubakisa. Nde weki mwa yaba ti diri diaambu diadinene na dia ntsisi mu kubwa mu miooko mia Nzambi ya mwoyo. (Ebeleo 10:31).

Nde waba kiminu ti wakiri na ntaangu ya nyingulu madieele na kusalila Nzambi, kampe ku bununu kuri weki wayekele minkeembu mia ntsi miakaka, kampe ntaangu ya bubeeru, ngo nde mu lu ntaangu yimwa labuka, yi sirie ko, baatu balaka bakotaana mu lufwa kur' bahel'kubwese kubangisina mu kuyaba Nzambi na kusil' kiminu, ngo kifwani ki kia lufwa lwa muutu wumwa yaaba Nzambi, ngo wukwe, wuvutuka mambisa mu kusalila Nkari-Mpembe, kwahel'kusiila kiminu mu mandoongi na mu maampu ma Nzambi, kweywil'kwandi muvuki, ndiing' Nzambi kutia pe, na mu makutu ma nde wek' kweyuk'ti: nyusukile haho been' baatu bababi, yendenu ku nkwetulu miinu, ku mbawu yahele kuzima ya bivu ngo bivu, yi bayirika mu ntoono Nkari-Mpembe na bisari biandi! (Matayi 25:41). "Dia soolo mu baatu mu kufwa lufwa lumosi, na ha mambisa kwisa mutsuundu. (Ebeleo 9:27).

KIZISI KIA WA

Kifwani ki tusoongo wa dibuundu wu nwana mu nwanunu yayibwete ya kiminu, wuri na nkiindusulu mutima mu ntsindikulu zozintso mu kiziingu kiandi. Ba kwemusindikila mu momantso ngo wakiindis'mutima na wakwikima nakekete mu Yesu Klisto Muvuukisi wandi. "Busu bwandi bwa talisa kunu kuri Yesu mukuutu na mukukisi kiminu." (Ebeleo 12:1-2). Kalosana binati, na masumu bikwe mu zinga mu kumufuka, weki kusiana mu kulabitila mvuukulu yiri mu Yesu Klisto. Nkari-Mpembe na ba nde badiengekele mu teteke mutima muutu wa dibuundu, mu kusaka bwa kumuzimbisa nzil'Nzambi, ka mukitila mukoongo

9

9. KIZISI KIA WA

nde, bi kar' mu kwe musoongo: mboongo, masiiku, bakieetu, babakala, na misamu mikimi mia nde.

Mpuundi yimwa holo kibeendu kia ngo-mbulu bukuri vul'vula nkotulu masumu yiri mu kiteesu kikio-kia kweyingana bifwani, mbeelu, na mankuumbu, bunu kwandi mwana Nzambi walubuka wu koozuukilana dieele dia Nkari-Mpembe bu katiiri ku muwumuna, mu mawasu nde wu yaaba ti mamu masumu mari mu kwisa ti hayuk' horir' kwandi kifwani kia Nzambi bun'pe mbasi ya kusaalila, lo mwan' Nzambi wunde wateleme nakekete mu maampu ma Nzambi na Mpeve yangisi bir' kwemudiatisa muntsa ngwanwa. Luri mu kumono se muutu wuri mu makinu, ngo na mbasa malu ha kooko, nzal' kubwis' mwan' Nzambi mu ntsindikulu mu ku mu soongo biminu bia ntsi yimayi, ngo montso mamu lo ka matsitsa kubwis' mwan' Nzambi wayeki wafwa ha kimosi na Yesu koono, kur'ti kavutuka mu masumu mu kusalil'ntsi. Muutu wamosi wuri mu kulemese mutima wa mwan'Nzambi mu ntoono ntsaanunu, biseyu, bitari, muntsiku na nzoontsulu zazibi za bataatu ba Nzambi, biteesu bibio bir'monika se muntsa baal' ba Nzambi, bakaka mu kun'kwe nwanisa kiminu kia bakwikima kwaku mu ngwanwa. Mwana Nzambi wa ngwanwa ha busu bwa mia bubwo lo nde wubaambukana mwoyo mu mazoontso Yesu Klisto ti: "Kiminu kur'beenu babakwekwamisa, babakwenwanisa, babakwefutikila mantoono mampia na babakwetetekele bubi bwobuntso mu ntoono me, keembileenu, beene kiminu bukuri museendu wenu wuri wamunene mu mayulu. (Matayi 5:11-12).

Masumu na nyutu ya muswinyi, ngo mbeelu ya "kimuutu" yi kantsakanaa mantaangu momantso mu kusaka bwa kusila kintwari na Nzambi ngo ku ba pe, bu tuyari dialeele dingisi Pawuli ti: "Nki bituhambula mu kintwari kiri mu Klisto: miziingu? nwanusunu? boomo? mpasi? nzala? mpene? sabala? ntsisi? lufwa? "Ngo mu ntsisi zozintso zizo turi twakaangama kwetu nakekete mu kiminu buturi na kanyi dieetu mu wunde wa tutiiri ngo Yesu Klisto." (Loma 8:35-37). Bu turi twalwata bia nwanunu bia kimpewe bia Nzambi, mwan'Nzambi lo wateleme nakekete mu kiminu mantaangu momantso mpasi na nwanusunu bu biisiri

mu nde mpisi kaluuluka mu ntsindikulu zozintso. Mu ntaangu ya beet'seene lo tuluulukiri mu Klisto wuri mukwe tusiamisa.

Mbwetete ya bitsimi biabibwe yatsieme na yiseme mu buungi bwandi. Mutima mwan'Nzambi waluula mu kiminu na Mpeve yangisi yazakala mu nde. Mbasi ya Nzambi yir' hayul'nde. Maampu ma Nzambi mari mu kumubaambula mwoyo mu ntsilulu za ntalu za Nzambi zi kasiila bobantso banamitina natee manunu na kuvuuka, bakiindisa mitima mu ntsindikulu. Kuri wunde wuluuluka sa nyamuha mu kudia muti wa mwoyo wuri muntsa zuumbu dia Edeni. "Wunde wuluuluka kar'nkotulu mu lufwa lwa zoolo ko." "Kur' wunde wuluuluka sa nyamuha kadia maana yasweku, sa nyamuha tari dia hembeke, na mu tari didio sa mwaba mwatina nkuumbu yamoono." "Na wuluuluka na kukebe maampu maami natee manunu kiziingu kiandi, sa nyamuha makwa." "Kuri wunde wukebiri biyiriki biame natee ntsukulu kiziingu, sa nyamuha bumfumu bwa kutuma mantisi montso." "Wunde wuluuluka, sa nyamulwika binkutu bia hembeke, na ka nyitsis' kuyal' nkuumbu yandi mu mukaanda wa mwoyo koono, ngo sa nyamuteele kimbaangi ha busu bwa Tata na ha busu bwa bambasi." "Wunde wuluuluka sa nyasa nde kaba kuuntsi muntsa nzo Nzambi na ka kabwese kupal' ku mbasi ko..." "Wunde wuluuluka sa nyamuzakisa ha kibala ki nyiri memeene." (Nyabukusu Yowani 2:7,11,17,26; 3:5,12,21).

Nkutu mboongo yeki mwasi, di soongo ti wa dibuundu wabee hana bikabu bia Nzambi mu mboongo, ha kibeendu kia kufuukis' busina na mboongo mu minkeembu mia ntsi nde kwebakisa mafuuntsi, bawele, na kwefutaana kikuuku kia kuumi-kuumi mu mboongo zi ka koo bakana, montso ma nde mu munkeembu wa Nzambi.

Mpa na ntsu bi soongo kiziingu kia kivumi kiakibwete, wafele kwelutisa ntaangu mu kwekolo malu, wafele kwesumukaana mu nwinu malu makolaana na kwedia makila ma bibulu, na kwedia biabibi. Wahel'kwevuk'mboongo zaandi, na wahel' kwesumuna nyutu yandi bukayari ti yo ngo nzo Nzambi, wahel' se kwenwa fwomo na bikimi bia bubwo, busii mangaanga mamabi ngo nde

kwedia bialeenge biabibwe. Nyutu ya ndemeene yeki yakitika nzo lusaambulu, mpisi ntaangu wuri mu nkutukunu za dibuundu diandi, ntaangu ti yiba ya mpasi bun'pe ya kiminu, nde tiiri lusaambulu. Tiiri kusaambila mu nzo ndemeene, tee mu kintwari kia kaanda diandi, na mu ntsweki bu kayari ti mwan'Nzambi kar' mbeel' mwoyo ko mu ndemeene but'wahel' kintwari mantaang' momantso Nzambi mu ntsaambulu.

Mukaanda wazibula ngo Bibila di kataangana na kuyika mu mpis' kiluumbu, mu kutaambula madieele na makwa, na mwoyo, na Mpeve ya Nzambi na busina bwahel' kufuukila. Bibila dieki ngo mwinda mu miilu miandi na saabala diri miinu mu kunwanisa Nkari-Mpembe, Bibila diri mufunu wamunene kur' nde bukuri mpa ya mpis'kiluumbu kur'Mpeve yandi, maampa ma mwoyo mu kuzuunisa mpwisu, mu kizinga kikio kayelimini kuyolo mpis'ntaangu, lumwenye lu kayelimini mu kutala nyutu yandi. Tiiri mu kwelwata kidiimbu kia lufwa lwa Yesu, bu kayari ti buti kuruwa pe lo mvuukulu yope. Nde yari ti wayeki wafuluka hakimosi na Yesu mu kiziingu kiamoona, nde weki musoongo mu bia mu yulu bia kiziingu kia bivu ngo bivu, biahele kumonoko mu miisu mia kimuutu. Wayirima mu kubwana Mfumu bukuri wur' bun' muti wakunu teke muzuumbu wubutaana mu mpis' ntaangu bun'kimpaala kiri mu nguri muti kibutaana kwalaka. Muutu wunde wahahele na boomo bwa lufwa bukuri kiyeengi kia Mpeve yangisi na kutia kwa Nzambi bialuula mu mutima.

KIFWANI KIA KUUMI

Yesu waleele: "Me nyiri mfulukulu na mwoyo. Mpis'wuntsiil' kiminu lo sa kaba mwoyo ti fwirie, na mpis' muutu wunde wuri mwoyo mu me wuntsiila kiminu kari nkotulu mu lufwa ko." (Yowani 11:25-26). "Wunde wuyukaana maampu ma me na wusiila kiminu mu Tata wa mpeeke ha ntsi, lo sa kaba mwoyo wa bivu ngo bivu, kar' nyokulu ku mutsuundu ko, bukuri nde mwa sabuka lufwa na weki mwoyo." Lufwa lwahel' kusoong ntsisi na boomo kuri mwana Nzambi. "Ntangu yiri nyutu yi yifuukilana bu yilwata nyutu yi helaana kufuukila, na nyutu yi yikotaa mu mfwilu bu yilwata nyutu yihela kufwa, heki haho ha

10. KOTO MU MUNKEEMBU MFUM'YAKU

tswika ntoono yi leela ti: Lufwa lweki lwadiatu kuntsa ndulukulu, sa lufwa kwa dia ye har'diri? Sa lufwa kiba kia ye har' kiri? Kiba kia lufwa ngo masumu na kwa dia masumu ngo mangisi. Masiiku hemese maba kur' Nzambi nde wutululukisa mu Mfumu yeetu Yesu Klisto!" (Watete wa Kolinto 15:54-57).

Muutu wabeeri kintwari na Nzambi, wabee wakaangama nakekete mu nde, kar' mbeel' na boomo mu lufwa ko. Bu katubukiri mu kilookulu kia lufwa sa kaba na mpwis' mu mutima ya kusiiis' ntsi yimayi bun' bwaleele dingisi Pawuli: "Nyir' na mpwis' ya kwende mu kuba ha kimosi na Klisto, didio divuriri bubwe..." (Filipo 1:23).

Mwan' Nzambi wuri na musoongo wa nzal' kumonono na Yesu miisu mu miisu, wunwanina mu kuwas' na kumono wa mufwila ha yul' muti mu ku mu kuula. Mpeve yangisi yi mu baambula mwoyo se mu maampu maleele Yesu: "Hemese mutim'waku ya kaba na boomo ko, siile Nzambi kiminu, siile me kiminu." Bibeendu biri bialaka mu nzo Tata me nyiri mu kwis' vutuka mu ku luholo, nyilunata twe tu beene ha kimosi ha nyir' me been'se hanaho luba. (Yowani 14:1-4). "Mimio misamu miahele kumonoko mu miisu, miahele kuyukuna mu makutu meetu, kari sene bitsimi biabutuka mu mutima wa muutu ko, ngo Nzambi wayirika mamo mu bobantso ba mutianaana." (Watete wa Kolinto 2:9).

Kuri mbangukulu yivuridi mu kuyelemene koono mu kuzoontsolo munkeembu wuri mu mayulu, wu bari bayirikila bakwe diatila mu bitaambi bia Yesu Klisto ngo Mfumu ha butotoko Ha kifwani kia muko biyisi bia muutu wafwa turi mono mu kifwani kikio ti mbasi Nzambi ya nde yikwe nata mikeentsu mia Nzambi, yeki mu kukungila mi ka kweleele kur' Nzambi mu ngaa masumu wuri muhebulu na mpeve bikuulukiri na bivuukiri mu bikonyi bia nyutu ya lufwa, bilweti makwa na luwasu mu kwende kur' wunde wu kabee tianana wu kabe wuminaana na kusalila tee mu lufwa.

Nzambi ku mu bwana mu mbwanunu yayibwe, mu nzontsulu ya kiyeengi ya bundeembu, ya kiminu: "Was'mu kiyeengi kia

Mfumu na Muvuukisi waku.” Bwabubwe kisari kiakwikima mu kiminu: “Bwabangisini mu kuyab'kusalila mwa biantele bi nyabee nyakuha, lumalu nyikuheri bialaka, sa koto kwaku mu kiminu kia Mfumu yaaku.” (Matayi 25:21). Nkari-Mpembe kasiiri na kwa ha yulu muutu wunde ko bukuri: “Luri lwa ntalu yayinene ha miisu mia Nzambi, lufwa lwa babo bakoo vumina Nzambi.” (Mukuunga Davidi wa 116:15). “Na nyayuka ndiinga mu mayulu ya baleelana ti: Tina: Kiminu mu lumalu mu babo bafwil' mu Mfumu! Bubwo buzoontsiri Mpeve, mpisi bawuma mu bisalu bibabee salaana, bukuri biyiriki biaku biabibwe biri mu kwebanama.” (Nyabukusu Yowani 14:13).

Ye wuri mu kutaanga lumwenye lwa mutima waku, mu lwo Nzambi kari mu kukubakisila ti ye wumuha mutim' waku wunde, nde wuri mu kweyingikila ye, na kwekuleel'ti: “Mwana wami, mpa mutima waku.” (Mankuma 23:26). Ha mutim' waku wek' wahel'makwa kur' Yesu, mutim' ye wuri mu ngebe, na minyongo, na kiaari, na wuri mu kubama, mpisi nde ka kuha mutima wamoono na mpeve yamoono. Ya singina mu madieele ma mutim'waku ma kimuutu mari mu kwekuwumuna mu mialaka ko: “Bukur'wur'na kanyi mu ndemeene, nde muutu ngaa buwulu; ngo wunde wuri kwediatila mu madieele sa kavuuka.” (Mankuma 28:26). Siisa masumu maku mpis'kaangama mu bungisi, “Bukuri ndaandu masumu ngo lufwa, ngo kikabu kihana Nzambi mwoyo wa bivu ngo bivu mu Klisto Yesu, Mfumu yeetu.” (Lomo 6:23).

Na ye weki wayekele kiziingu kiaku kur' Nzambi, teleme nakekete mu kiminu, kebe ma wuri wa tambula mu ntiilu yiri mu Yesu Klisto, mu ntoono yiri mu kutswikisa dingisi Pawuli mu mukaanda nde wa mioolo kur' mwan' wandi Timoteo 1:12 “...Bukuri me nyari kwami mu na nyiri nyasiiil' kiminu bu nyiri na kanyi dir' ti nde wakuka mu kunkebele kibeendu tee ntaangu yisuka kiziingu kiaami. “Siama kwaku mu kiminu kiakwikima, saambila mu Mpeve yangisi, teleme kuntsa ntiilu ya Nzambi, tala Yesu Klisto, nde ngo nzila, ngwanwa na mwoyo, nde Mfumu yeetu wur'kizik' kiantele sa kiisa mu kuholo ba ndemeene 'Mfumu ya bamfumu.’”

Bukuri nde wur' lo wuluvuukisiri mu ntsisi, na biteembu biobintso na kulukotoso mu munkeembu kwahele maseembu ngo mu kiminu, Nzambi kitsu, Muvuukisi wetu, mu ntoono ya Yesu Klisto Mfumu yeetu, hemese mvuumfu, munkeembu, kidumu, makwa, na masiik' biba kur'nde mu mantaangu montso kubaandika lumalu natee mu bivu ngo bivu. Hemese buba bubwo. (Yuda 24,25).

Copyright ANGP

A SPECIAL WORD FROM ANGP
UN MONDE SPÉCIAL DE L'ANGP
UMA PALAVRA ESPECIAL DA ANGP

This booklet "The Heart of Man" is available in over 538 languages and dialects spoken throughout the world (Africa, Asia, The Far East, South America, Europe, etc.) Our Heart Book is now also available on cell phones, tablets, etc from www.angp-hb.co.za or as an APP "Heart of Man" on Android phones.

Le livre du "Coeur de l'homme" peut être obtenu en plus de 538 langues et dialectes parlés dans le monde entier, à savoir: Afrique, Amérique, Asie, Extrême Orient, Europe. Notre Livre du Coeur est maintenant aussi disponible sur votre Téléphone cellulaire, plaques, etc. de www.angp-hb.co.za ou comme une Application "Heart of Man" sur téléphones Android.

Este livro "O Coração do Homem" é obtido em mais de 538 línguas e dialectos falados em todo o mundo, a saber: (África, Ásia, América do Sul, Extremo Oriente, Europa, etc). O nosso Livro O Coração do Homem também está agora disponível em telefone celular, tablets, etc. de www.angp-hb.co.za ou como um aplicativo "Heart of Man" nos telefones celulares Android.

The 10 heart pictures contained in this booklet are also available in the form of large coloured picture charts (86 x 61cm) bound together in a set of 10 pictures. These "Heart Charts" can be obtained with European or African features and are particularly suitable to be used in conjunction with the Heart Book for class-teaching, open air evangelization etc. Kindly contact us to ascertain the latest subsidized price of this chart.

Les 10 images du coeur qui figurent dans ce livre peuvent être obtenues en tableaux de couleur, format 86 x 61 cm, avec des physionomies européennes ou africaines. Ils peuvent être utilisés en même temps que le livre du coeur pour des classes bibliques, a

l'ecole du dimanche ou lors de reunions de plein air. Soyez aimable de nous contacter pour assurer les derniers prix en cours du tableau.

As 10 imagens do coracao, contidas neste livro podem ser obtidas num conjunto de 10 imagens em colorido no tamanho de (86 x 61 cm). Estes "Cartazes do Coracao podem ser obtidos com caracterfsticas Europeias e Africanas e podem ser usados em conjuncao com o mesmo livro em classes de ensino biblico, evangelizacao ou ao ar livre. Agradecemos que nos contacta- se para confirmacao do ultimo preco dos cartazes.

Kindly write to us if you are able to assist us with further translations of our free Gospel literature, informing us of the language into which you could translate this Gospel literature. Your assistance would be appreciated.

If you have found salvation in Christ, or have been otherwise blessed through our Gospel literature, please let us know. We would like to thank God with you, and remember you further in our prayers.

Nous vous invitons a nous contacter pour faire des arrangements concernant de nouvelles traductions de notre litterature, nous informant de la langue dans laquelle vous pouvez traduire cette litterature evangelique. Votre aide sera beaucoup appreciee.

Si vous avez trouve le salut en Christ ou si vous avez ete beni par notre litterature, nous vous prions de nous le faire savoir. Nous aimerions remercier Dieu avec vous et prier pour vous.

Nos vos convidamos a nos contactar, afim de fazer qualquer arranjo concernente a novas traducoes de nossa literatura em outras lnguas. Vossa assistencia sera muito apreciavel.

Se tem encontrado a salvacao em Cristo, ou se tem sido abençoado por intermedio da nossa literatura evangelica, faca o favor de nos

informar. Pois nos gostaríamos de agradecer a Deus juntamente convosco, e lembra-lo sempre em nossas oracoes.

For free Gospel literature, books and tracts in over 538 languages, write to:

Pour obtenir gratuitement de la litterature evangelique, des livres et des traites en plus de 538 langues, ecrivez a:

Para obter gratuitamente a literatura evangelica, livros e folhetos em mais de 538 lnguas diferentes escreva para:

ALL NATIONS GOSPEL PUBLISHERS

P.O. Box 2191

PRETORIA

0001

R.S.A.

info@angp.co.za

A Gospel Literature Mission financed by donations

Une Mission de litterature evangelique financee de dons

Missao de literatura Evangelica financiada por donativos

(Reg. No. 1961/001798/08)